

DEPREMİN OLUŞTURDUĞU NEGATİF PSİKOLOJİK ETKİNİN KATLANMASINDA MEDYANIN ROLÜNÜ BELİRLEMeye YÖNELİK BİR ÖLÇEK GELİŞTİRME ÇALIŞMASI*

SCALE DEVELOPMENT STUDY TO DETERMINE THE ROLE OF THE MEDIA IN THE NEGATIVE PSYCHOLOGICAL IMPACT OF THE EARTHQUAKE

Öğr. Gör. Yusuf KARAŞİN¹

Prof. Dr. Yalçın KARAGÖZ²

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa FİLİZ³

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, deprem döneminde medyanın bireyde oluşturduğu negatif psikolojinin etkisini ölçen bir psikometrik ölçüm aracı geliştirmektir. Bu amaç doğrultusunda 06 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen Kahramanmaraş ilinin Pazarcık ve Elbistan merkezli ilçelerindeki depremlerden dolayı olarak etkilenen 18 yaş üstü 437 kişilik bir katılımcı grubuna ulaşılmıştır. Çalışma kapsamında ilk olarak kavramsal yapı oluşturulmuş ve bu kavramsal yapıdan yola çıkılarak madde havuzu meydana getirilmiştir. Madde havuzu oluşturulduktan sonra uzman görüşüne başvurulmuştur. Uzman görüşü sonrasında ölçek maddelerinde kalan maddeler üzerinden pilot çalışma yapılmıştır. Pilot çalışma sonrasında test-yeniden test güvenilirliği belirlenmiştir. Bu aşamaların ardından ölçek katılımcılara uygulanmıştır. Katılımcılara hem çevrimiçi hem de yüz yüze olarak kolayda örneklem yöntemiyle ulaşılmıştır. Çalışma kapsamında elde edilen verilere Açıklayıcı ve Doğrulamalı Faktör Analizi uygulanmıştır. Yapılan analiz sonucunda 2 faktör ve 18 ifadeden oluşan psikometrik bir ölçüm aracının geliştirildiği bulgusuna ulaşılmıştır. Faktörlere, altında toplanan ifadeleri en iyi açıklayacak şekilde "Bireysel Olumsuz Tutum" ve "Medyanın Kötüye Kullanımı" isimleri verilmiştir. Geliştirilen ölçeğin, depremin oluşturduğu negatif psikolojik etkinin katlanmasında medyanın rolünün belirlemek için geçerli ve güvenilir bir ölçüm aracı olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Deprem, Medya, Psikolojik Etki, Negatif Psikoloji, Ölçek Geliştirme.

JEL Sınıflandırma Kodları: C00, H49, I00, R00.

ABSTRACT

The aim of the study is to develop a psychometric measurement tool that measures the effect of negative psychology created by the media on the individual during the earthquake period. For this purpose, a participant group of 437 people over the age of 18, who were indirectly affected by the earthquakes in Pazarcık and Elbistan-centered districts of Kahramanmaraş province, which occurred on February 6, 2023, is reached. Within the scope of the study, firstly, a conceptual structure is created, and an item pool is created based on this conceptual structure. After the item pool is created, expert opinion is sought. After expert opinion, a pilot study is conducted on the remaining items in the scale. Test-retest reliability is determined after the pilot study. After these stages, the scale is applied to the participants. Participants are reached both online and face-to-face using the convenience sampling method. Explanatory and Confirmatory Factor Analysis is applied to the data obtained within the scope of the study. As a result of the analysis, it is found that a psychometric measurement tool consisting of 2 factors and 18 statements is developed. The factors are named "Individual Negative Attitude" and "Misuse of Media" in a way that best explains the statements collected under them. It is determined that the developed scale is a valid and reliable measurement tool to determine the role of the square in multiplying the negative psychological impact of the earthquake.

Keywords: Earthquake, Media, Psychological Effect, Negative Psychology, Scale Development.

JEL Classification Codes: C00, H49, I00, R00.

* Bu çalışma için Artvin Çoruh Üniversitesi Etik Kurulundan 18457941-050.99-83673 sayılı ve 05.03.2023 tarihli etik kurul onayı alınmıştır.

¹ İstanbul Gedik Üniversitesi, Gedik Meslek Yüksekokulu, Tıbbi Hizmetler ve Teknikler Bölümü, yusuf.karasin@gedik.edu.tr

² Düzce Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü, yalcin.karagoz@duzce.edu.tr

³ Artvin Çoruh Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü, mustafa2108@artvin.edu.tr

EXTENDED SUMMARY

Purpose and Scope:

Earthquake is a natural disaster that occurs in countries located on fault lines in the world. Turkey is a country located on various fault lines. For this reason, various earthquakes, large and small, occur in Turkey at various time periods. When we look at the earthquakes in Turkey, it is possible to say that the 1939 Erzincan Earthquake, the 1999 Marmara earthquakes, and the Elazığ and İzmir earthquakes that occurred in 2020 had a devastating effect. Thousands of people lost their lives and millions were displaced from their homes in these earthquakes. In the Kahramanmaraş Pazarcık and Elbistan-centered earthquakes that occurred on 06.02.2023, 11 different provinces in the region were affected. Especially the intense use of social media and the use of factors other than social media during the time period when the Kahramanmaraş-centered earthquakes occurred caused the rapid spread of false information called infodemic during the earthquake. This information includes giving false positions and presenting a situation that does not exist. When all these factors are combined, it is likely that a psychological collapse will occur in the individuals of the 11 provinces that are directly affected by the earthquake and the entire country that is indirectly affected. It is precisely for this reason that the study is planned. The sole purpose of the study is to determine the role of the media in multiplying the negative psychological impact caused by the earthquake. This is addressed through scale development. Although the main purpose of the study is to reveal the role of the media in the psychological impact of the earthquake, when the literature is examined, it is also possible to see that the media has a positive effect on individuals during the earthquake period. This positive impact is listed as ensuring that national and international aid organizations reach the disaster area correctly and supporting individuals under the rubble to hold on to life by receiving accurate information. Of course, although the media has such a positive effect during the earthquake period, there are also studies in the literature showing that the rapid spread of messages, especially in today's world, causes the situation that already has a negative psychological impact to become even more intense. The common aspects of these studies are that posts containing fake information about the earthquake area go viral and mislead individuals in the disaster area to offer support. The study is designed based on the assumption that the media may cause the psychology of individuals to be negatively affected during the earthquake and to become even more negative

Design/methodology/approach:

The scale development process is applied in the study. In the context of this process, first the literature on the subject is scanned by the researchers. In the next stage, draft questions on the subject are created in the light of literature knowledge. These draft questions are presented to experts on the subject for their opinions. The reason for doing this is to ensure that the individuals who will participate in the survey do not get caught up in expression errors and that there is no expression that cannot be understood. After obtaining expert opinion, surveys are sent to a pilot study group. This group consists of 20 people. After the pilot study with 20 people, 28 statements remained in the scale. The draft scale, consisting of 28 statements, is applied to 27 people in 3-week periods. The answers given by these 27 people to the relevant statements are evaluated statistically in terms of the first and second application. After the evaluation, it is seen that the Pearson correlation coefficient is calculated as (82%, 0.82). This shows that the correlation between the two evaluations is very high (0.8-1). Following these stages, the scale is applied to the final sample group of 437 people. This number represents the universe. The reason for this is that in scale development studies, at least 260 people must be reached, or 5 or 10 times the number of statements in the scale must be reached as a sample. The number of participants reached within the scope of the study is sufficient according to both criteria.

Findings:

After the data is collected, the analysis phase started. The analysis phase consists of Explanatory Factor Analysis and Confirmatory Factor Analysis. IBM SPSS and AMOS package programs are used in the implementation of these analyses. As a result of the explanatory factor analysis, a result consisting of 2 factors and 18 statements is reached. In the confirmatory factor analysis performed to confirm the factor analysis result, it is statistically determined that the data shows perfect fit.

Conclusion and Discussion:

In this case, it is an indication that the scale is valid and reliable. It is recommended that this scale developed within the scope of the study be used by other researchers and even approached from a different perspective.

1. GİRİŞ

Depremler doğal afetler arasında sayılmaktadır. Depremler fay hattının yoğun olduğu bölgelerde meydana gelmektedir. Türkiye’de fay hattı yoğun bir bölgede olduğu için, çeşitli zaman aralıklarında irili-ufaklı pek çok deprem meydana gelmektedir. Bu depremlerden şiddetli olanları içerisinde en yakın tarihteki meydana gelen depremler Kahramanmaraş ilinin Pazarcık ve Elbistan ilçeleri merkezli olan ve 06 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen depremlerdir. Bu depremlerden sadece merkez üstü olan Kahramanmaraş ili değil Türkiye’nin 11 (Kahramanmaraş, Hatay, Gaziantep, Malatya, Adıyaman, Elazığ, Adana, Kilis, Osmaniye, Diyarbakır ve Şanlıurfa) ilinde ciddi bir hasar meydana gelmiştir. Yaşanan bu depremlerde on binlerce insan hayatını kaybetmiş, yüzbinlerce insan aile üyelerinden birilerini kaybetmiş, yüzbinlerce insan vücut uzuvlarından belli parçalarını kaybetmiş, yüzbinlerce bina ise ya yıkılmış ya da ağır hasarlı hale gelmiştir. Depremlerin sadece maddi boyutu değil, maddi boyut kadar psikolojik boyutu da bulunmaktadır. Depremin psikolojik boyutlarının etkileyen durumlardan birisi de medyadır. Medya araçları ile depremin dramatik ve zor tarafı doğrudan ve dolaylı olarak yaşayan bireylere iletilmektedir. Bu iletiler sayesinde bireylerde psikolojik olarak olumlu veya olumsuz etkilerin görülmesi muhtemeldir. Bu durumun alanyazına yansımaları da bulunmaktadır. Puente vd. (2019), Xu vd. (2020), Mavi (2020) tarafından alana kazandırılan çalışmalarda depremde medyanın insan psikolojisinde olumlu yönlerinin bulunduğu tespit edilmiştir. Bu çalışmalardaki ortak sonuç, medyanın olumlu yönde kullanımı sayesinde depreme maruz kalan bireylerden yaşama tutanacak kişi sayısı artabilmekte, olumlu kullanımı sayesinde psikolojik ve ekonomik destekler bireylere daha kolay ulaştırılabilecektir. Karahisar (2016), Zaheer (2016), Matsumura vd. (2016), Ranjit vd. (2020) tarafından alana kazandırılan çalışmalarda ise deprem döneminde medyanın insan psikolojisinde olumsuz bir etkiye sebebiyet verebileceği tespit edilmiştir. Bu çalışmalardaki ortak sonuç ise, medya olumsuz ve işlevi dışında kullanıldığı takdirde depreme maruz kalmış bireyler üzerinde başta psikolojik olmak üzere pek çok olumsuz yönün olduğu şeklindedir. Bu çalışmada ise deprem döneminde özellikle süzgeçten geçirilmeden paylaşılan ve bilhassa dijital medya araçlarıyla çok fazla etkileşim alan, esas amacı toplumda korku, kaygı, anksiyete oluşturmak olmamakla beraber paylaşıldığında bu durumların ortaya çıkması muhtemel olan bilgilerin toplumun psikolojisindeki negatif etkisinin belirlenmesi ve alana psikometrik bir ölçüm aracının kazandırılması amaçlanmaktadır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Meydana gelen depremlerden sonra pek çok hususta krizler ortaya çıkmaktadır. Bu hususlardan birisi de iletişim noktasıdır (Genç, 2008). İletişim kaynaklı krizler medyanın kötü yönde kullanımından kaynaklı sebeplerden yaşanmaktadır. Medyanın, deprem sürecinde halka bilgileri aktarma, topluma doğru yönde bilgilendirme yapmaları, bilgileri zamanında halka iletme noktasında önemli bir işlevi bulunmaktadır. Medya tarafından afet döneminde bilgiler halka doğrulanmadan aktarıldığında bu durum yanlış bilgilendirmeye yol açabilmektedir (Soydan ve Alpaslan, 2014). Depreme maruz kalmış bireyin ruh sağlığı üzerinde medyanın rolü bulunmaktadır (Puente vd., 2019). Koç (2013) tarafından alana kazandırılan çalışmada Türkiye basınında doğal afete bakışın hangi yönde olduğunu incelemiştir. Yapılan inceleme sonucunda doğal afet ile ilgili haberlerde en fazla başlığın deprem ile ilgili olduğu ayrıca doğal afetin sosyal, ekonomik ve günlük yaşamı etkilediği sürece gündemdeki yerini koruyacağı ve manşet olmaya devam edeceği bulgulanmıştır.

Yıkım etkisi çok ciddi seviyelerde bulunan 17 Ağustos 1999 Gölcük/Kocaeli merkezli depremde Türkiye’nin mega kenti İstanbul da etkilenmiştir. Bu depremden sonra deprem yönetiminde ciddi koordinasyon eksikliği olduğu görülmüştür. Bu durumun temel sebepleri arasında iletişimin kesilmesinden kaynaklı aksaklık, mobil hizmet sağlayıcılarından kaynaklı aksaklık, bürokratik engeller yer almaktadır. Bu engeller de etkisi bulunan bir diğer faktör ise medyadır. Deprem koordinasyonunda medyanın, medya özelinde de bilhassa son dönemde sosyal medyanın rolü yadsınamaz derecededir (Karahisar,2016). Medyanın bu rolü olumlu olabilmekle beraber olumsuz da olabilmektedir. Bu da bireyleri özellikle psikolojik açıdan olumsuz etkilemektedir. Oran ve Balkan Akan (2021) tarafından AFAD’ın sosyal medya hesaplarındaki paylaşımların içerik analizi ile incelendiği çalışmada bulguların durum, afet dönemlerinde sosyal medyanın aktif ve etkili kullanılmasının toplumun yaşadığı kaygı ve belirsizliği azalttığı şeklindedir. Bu durumun tam tersi de bulgulanmıştır. Medya, afet dönemlerinde ekili bir şekilde kullanılmazsa toplum nezdinde kaygı ve belirsizlikte artış görülebilmektedir. Kütükoğlu (2021) tarafından alana kazandırılan çalışmada Ekim 2020’de meydana gelen İzmir depremi sonrasında medya araçlarından birisi olarak değerlendirilen gazete haberleri incelenmiştir. Bu inceleme Türkiye’de hizmet veren Sabah, Yeni Şafak, Sözcü ve Cumhuriyet gazetelerinde yayınlanan 90 haber üzerinden yapılmıştır. Çalışmada ilgili gazetelerin İzmir depremi ile ilgili haberlere manşette yer verdikleri ancak incelenen hiçbir gazetenin depreme tam sayıda yer vermedikleri

sonucuna ulaşılmıştır. Usta ve Yükseler (2021) tarafından alana kazandırılan çalışma Seferihisar/İzmir merkezli deprem sonrasında medyadaki, medya özelinde sosyal medyadaki etik ikilemlerin ortaya çıkarılması amacıyla. Çalışma kapsamında yapılan içerik analizi sonucunda deprem ile ilgili haberlerin medya aracılığıyla deprem yönetim sürecini zorlaştırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu durumun temel sebebi ise, deprem ile ilgili bilgilerin herhangi bir süzgeçten geçirilmeden kabul edilmesidir. Bunun önlenmesi için bireylerde deprem felaketi sonrası medya kullanım farkındalığının geliştirilmesi, bu durumla ilgili mevzuat alt yapısının oluşturulmasının gerektiği önerilmektedir. Dijital medyada deprem ile ilgili haberlerin veri kaynaklarının sınırlı olduğu, halka yönelik deprem hususunda farkındalık oluşturacak haberlerin kısıtlı olduğu tespit edilmiştir (Demirel ve Durgeç, 2022). Tekeli-Yeşil vd. (2019) tarafından alana kazandırılan çalışmada 17 Ağustos 1999 tarihinde meydana gelen Marmara depremi öncesi ve sonrasında zaman dilimini kapsayan 1996-2014 yılları arasında hizmet veren gazetelerin deprem ile ilgili haberleri içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Yapılan inceleme sonucunda ilgili tarihi kapsayan 16.193 haberin olduğu, bu haberlerin en çok yayımlanma sıklığının deprem yaşandığı dönem olduğu ve bireyin depreme yönelik davranışı değiştirmede yetersiz kaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Depremlerde medyanın önemi sadece Türkiye özelinde değil uluslararası alanyazında da ön plana çıkmaktadır. Aşağıda bu duruma ilişkin çeşitli çalışmalardan bulgular yer almaktadır.

Nepal’de 25 Nisan 2015 tarihinde 7,8 şiddetinde son 80 yıllık süreçteki en büyük deprem meydana gelmiştir. Bu depremden 17 gün sonra ise 7,3 şiddetinde bölgede bir deprem daha meydana gelmiştir. Bu depremlerde yaklaşık 9.000 insan hayatını kaybetmiş, 14.500 insan yaralanmış ve 600.000 bina yıkılmıştır. Ranjit vd. (2020) tarafından alana kazandırılan çalışma, 2015 yılında Nepal’de meydana gelen deprem sonrasında Nepal dışında bulunan 228 Nepal uyruklu birey üzerinden gerçekleştirilmiştir. Çalışma medya iletişim araçlarının önemini ortaya konulması açısından önem arz etmektedir. Bunun temel sebebi, Nepal dışında ikametini sürdüren Nepal uyruklu bireylerin deprem anını ilk olarak bölgede yaşayan insanlardan öğrenmesi, insanların durumu hakkında sosyal medyayı aktif deprem kullanmalarıdır. Medyada bireylerin depreme yönelik olumsuz bilgileri yayması ve medyanın da bu yönüyle kötü yönde kullanımı bireylerdeki kaygının artmasına sebebiyet vermektedir. 2015 tarihli Nepal depreminde medyanın önemini ortaya koyan bir başka çalışma ise Uprety vd. (2016) tarafından gerçekleştirilmiştir. Çalışmada depremde medyanın hangi yönde rol aldığı ve hangi dersleri çıkardığının ortaya konması amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda çalışma kapsamında 500 civarı medyada kendisine yer bulan hikâye taranarak ölüm ve ölüm istatistikleri belgelenmiştir. Çalışma kapsamında afet yönetimi ile ilgili olarak uluslararası farkındalık oluşturmada medyanın rolünün oldukça önemli derecede olduğu bulgulanmıştır. Zaheer (2016) tarafından alana kazandırılan çalışmada Pakistan’da 2005 yılında meydana gelen deprem, 2010 yılında yaşanan sel ve 2014 yılında ortaya çıkan kıtlık çerçevesinde doğal afetlerde medyanın rolü açıklanmıştır. Yapılan inceleme sonucunda medyada doğal afetler ile ilgili haberlerin afet meydana geldikten sonra kendisine yer edindiği, afetten önce bu konuda medyanın rol almakta geri kaldığı tespit edilmiştir. Çalışma kapsamında Pakistan medyasının bu yönde bir adım atması gerektiği ve doğal afet konusunda topluma öncü olması için çaba harcaması önerilmektedir. Büyük Japonya depremi 11.03.2011 tarihinde saat 14.46’da 9,00 şiddetinde meydana gelmiştir. Meydana gelen depremde ölü sayısı 15.890 olarak belirlenmiştir. Bu depremde medyanın rolü ile ilgili bir çalışma Matsumura vd. (2016) tarafından alana kazandırılmıştır. Çalışmada büyük doğu Japonya depremi öncesi, sırası ve sonrasında atılan tweetler incelenmiştir. İncelemeye alınan tweetler 11.12.2010-16.04.2012 tarihleri arasındadır. İncelenen tweet sayısı ise 89.351.242’dir. Çalışmanın ortaya konmasındaki yegâne sebep, deprem sürecinde medyanın bir ayağı olarak değerlendirilen sosyal medya içerisinde yer alan Twitter ve bu platformdan atılan tweetlerin afet yönetim sürecinde etkili olmasıdır. Bu etkililik durumu, olumlu yönde olabileceği gibi olumsuz yönde de olabilmektedir. 2011 yılında meydana gelen büyük Japonya depreminin medyadaki yansıması incelendiği bir diğer çalışma ise Uchida vd. (2015) tarafından alana kazandırılmıştır. Çalışma 2 basamaktan oluşmaktadır. İlk basamakta deprem meydana geldikten sonra deprem ile ilgili medyada yer alan haberler içerik analizine tabii tutulmuştur. Çalışmanın 2.basamağında ise medya sunucularında yer alan 115 gazeteciye anket uygulanmıştır. Ortaya çıkan sonuç ise, gazetecilerin kişisel olarak deneyimledikleri deprem konusundaki duyguların medyaya olumsuz olarak yansımasıdır. Asgary ve Ayvaziankari (2013) tarafından alana kazandırılan çalışma 2012 yılında İran’da yaşanan depremde medyanın rolünü belirleme amacıyla. Bu rol belirleme süreci, afet sonrası süreçte medyanın iyileştirme yolundaki rolü ve kapsamı neticesinde ele alınmaktadır. Yapılan içerik analizi sonucunda deprem döneminde medyanın iyileştirici rolünün çok sınırlı olduğu tespit edilmiştir. Kwanda ve Lin (2020) tarafından alana kazandırılan çalışmada Endonezya’nın Palu kentinde 2018 yılında meydana gelen 7,5 şiddetindeki deprem sonrası ve depreme bağlı olarak çıkan tsunami sonrasında Endonezya medyasında bu deprem ile ilgili ortaya atılan sahte haberler incelenmiştir. Bu sahte haberlerin doğal afetle ilgili olarak halkta infodemiye sebebiyet verdiği ortaya konmuştur. Çalışma kapsamında ulaşılan bir diğer sonuç ise yalan haberlerin bilimsel olarak yalan haber

oldukları kanıtlandıktan sonra ilgili haber kuruluşlarının hükümetin açıklamalarındaki dezenformasyonu önlemek için kullandığıdır. Gribble (2013) tarafından alana kazandırılan çalışmada Çin'in Siçuan şehrinde meydana gelen büyük deprem sonrasında medyanın bebek ve gençler üzerindeki etkisinin ortaya konması amaçlanmıştır. Yapılan çalışma sonrasında ortaya çıkan sonuç medyanın kötü yönde kullanımının ortaya çıkması halinde deprem kaynaklı bebek ve genç ölümlerinin sayısında artış meydana gelmesi şeklindedir. Puente vd. (2019) tarafından alana kazandırılan çalışmada 2010 yılında Şili depremine maruz kalmış bireylerin ruh sağlığı açısından medyadaki haberlerin rolünün tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu rolün tespit edilmesi için ise psikososyal bakımın beş temel unsuru esas alınmıştır. Ruh sağlığı açısından depreme maruz kalan bireylerin medyadan beklentisinin güvenlik unsurunu desteklemek olduğu çalışma kapsamında tespit edilmiştir. Xu vd.(2020) tarafından alana kazandırılan çalışma, Siçuan veya Lusan merkezli depremlerden birisine maruz kalmış 327 kişi üzerinden alana kazandırılmıştır. Çalışmada depreme maruz kalmış bireylerin medyaya maruz kalma durumları, afet deneyimi ve risk algısı arasındaki ilişkilerin ortaya konması amaçlanmıştır. Çalışma kapsamında ortaya çıkan ve alanyazına kazandırılan durum, medyaya maruz kalma durumu ile algılanan deprem riski arasında negatif, afet deneyimi ile deprem riski algısı arasındaki ilişkinin ise pozitif yönlü olduğudur.

Bu çalışmada ortaya konması hedeflenen durum her ne kadar deprem döneminde medyanın bireylerdeki negatif psikolojik etkinin ortaya çıkmasında medyanın rolünün belirlenmesi olsa da deprem döneminde medyanın olumlu yönlerinin olduğunu da göz ardı etmemek gerekmektedir. Deprem meydana gelmiş olan bölge/bölgelere uluslararası yardımların sağlanmasında medyanın göz ardı edilemeyecek önemi bulunmaktadır (Simon, 1997). Deprem döneminde medyanın olumlu yönde kullanımının yer aldığı çalışmaların da alanyazında yer aldığı görülmektedir. Aşağıda bu çalışmalara değinilmiştir.

Yıldız ve Dursun (2021)'un çalışmasında Türkiye'nin yakın tarihindeki en büyük depremlerden birisi olarak adlandırılan 1939 Erzincan depreminin medyadaki yansımaları incelenmiştir. Depremin yaşandığı dönemde basın yayın organı olarak hizmet veren Tan, Cumhuriyet, Akşam ve Ulus gazetelerinin bu felaket ile ilgili paylaşımlarının 29 Aralık 1939-31 Ocak 1940 tarihleri arasındaki belgeleri ortaya konmuştur. Deprem felaketi ile ilgili halkta milli duygunun geliştiği, halkın bir bütün olarak hareket ettiği ve bu konuda bir örnek teşkil ettiği yapılan inceleme sonrasında ortaya konmuştur. Bu da depremde medyanın olumlu kullanılmasının bir örneğidir. Kahramanmaraş merkezli depremlerden 10 gün sonra "Türkiye Tek Yürek" ismiyle düzenlenen program sayesinde deprem bölgesinde oluşan maddi hasarı önleyebilmek adına maddi yardım toplanması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda yaklaşık 115 milyar Türk lirası bağış toplanması medyanın olumlu yönde kullanımının bir örneğidir (Çelik, 2023).

Afetlerin yönetiminde sosyal medyanın olumlu yönde kullanımının önemi bulunmaktadır. Afet durumlarında sosyal medyanın etkili kullanımının birçok yararının bulunduğunu söylemek mümkündür. Bu yararları şu şekilde sıralamak mümkündür; bağışlar ve mali desteğin etkili yönetimi, toplumsal uyum ve dayanışma sağlanması, afet sonrası yeniden yapılanma ve altyapı hizmetlerinin etkili bir şekilde tamamlanması, sosyoekonomik ve fiziksel refahın yükselmesi, bilgi desteğinin sağlanması, zihinsel sağlık ve duygusal destek konusunda rolü bulunması, iş ve ekonomik faaliyet hususunda önemli etkilere sahip olması (Ogie vd., 2022). Doğal afet süreçlerinde sosyal medyanın kullanımının olumlu yönü olduğu gibi olumsuz yönü de bulunmaktadır. Olumlu yönler, sosyal uyum, iş birliği geliştirme gibi ele alınırken olumsuz yön olarak yanlış haberin istemsizce veya istemli bir şekilde yayılması ele alınmaktadır (Alexander, 2014). 30 Ekim 2020 tarihinde meydana gelen Seferihisar merkezli İzmir depreminde sosyal medyada öne çıkan haberlerin Mavi (2020) tarafından incelendiği çalışmada bu krizden bilgilendirme, haberdar etme, duyurum noktasında öne çıktığı sonucuna ulaşılmıştır. Ghassabi ve Zare-Farashbandi (2015) tarafından alana kazandırılan çalışmada üniversite öğrencilerinin Azerbaycan depremi sonrası deprem kaynaklı kriz durumunda insanların bilgilendirilmesinde medyanın rolünün açıklanması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda 350 öğrenciye ulaşılmıştır. Çalışma kapsamında, medya aracılığıyla kriz sürecinin yönetiminde önemli bir rol bulunduğu, insanların depreme ilgili haberler normale dönene kadar başta televizyon olmak üzere pek çok medya aracı ile deprem ile ilgili haberleri takip ettiği tespit edilmiştir. Yücel ve Gürbüz (2018) tarafından alana kazandırılan çalışma 6 Şubat 2017 tarihinde meydana gelen Ayvacı depreminin ardından yerel ve ulusal gazetelerdeki haberler deprem farkındalığı açısından incelenmiştir. Çalışma kapsamında halkın deprem döneminde medyada haberlere ilgisinin arttığını ortaya koymuştur. Depremde sosyal medyanın rolünün belirlenmesine yönelik bir çalışmada alanyazına Amiresmaili vd. (2021) tarafından kazandırılmıştır. Çalışma sistematik derleme şeklinde olup 2000-2019 yılları arasında İngilizce dilinde alana kazandırılan çalışmaların incelenmesi içermektedir. Yapılan sistematik derleme sonrasında 19 makale tam metin olarak analiz edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda sosyal medyanın etkili ve olumlu kullanımı sayesinde tıbbi yardımın gerekli yerlere ulaşmasında rolü olduğu, mali yardımların yönetimi konusunda etkisinin olduğu, olumlu kullanım ile bireylerdeki stres ve kaygıyı azalttığı tespit edilmiştir.

3. YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evreni, 06 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen Kahramanmaraş Pazarcık ve Elbistan merkezli depremlerden dolayı olarak etkilenmiş olan 18 yaş üstündeki bireylerden oluşmaktadır. Araştırmada örneklem olarak ise çalışmaya gönüllü olarak katılmayı kabul etmiş 437 kişi dahil edilmiştir.

Ölçek geliştirme çalışmalarında ulaşılan örneklem sayısı ile ilgili olarak çeşitli görüşlerden bahsetmek mümkündür. En az ölçek ifade sayısının 4 (Nunnally,1978), 5 (MacCallum vd., 2001) veya 10 katı (Bryman ve Cramer, 2001; Hair vd., 2014) kadar bireyin örneklem kapsamına alınması gerekir şeklinde bir görüşün dışında bu tür çalışmalarda en az 260 kişiye (Karagöz,2021) ulaşılmalıdır şeklindeki diğer görüşten bahsedilmektedir. Bu çalışma kapsamında ise 437 kişiye ulaşılmıştır. Bu da ulaşılan örneklem sayısının hem 260'tan fazla olması hem de ölçekteki ifade (18 ifade) sayısının 4, 5 veya 10 katından fazla olduğu şeklinde ele alınmaktadır. Bu durum ulaşılan örneklemin bu çalışma için yeterli olduğunu ve evreni temsil ettiğini göstermektedir.

3.2. Araştırmanın Kavramsal Modeli

Bu araştırmanın kavramsal modeli ölçek alt boyutları (bireysel olumsuz tutum, medyanın kötüye kullanımı) ile ilgili alt boyutlar arasındaki yapısal ilişkilerin ortaya konması amacıyla oluşturulmuştur.

Ölçek alt boyutlarının isimlendirilmesi yapılırken alanyazında daha önce konu ile ilgili çalışmalardan yola çıkılıp, ilgili çalışmaların bulguları dikkate alınmıştır (Tekeli-Yeşil vd., 2019; Ranjit vd., 2020; Kwanda ve Lin, 2020; Matsumura vd., 2016; Uprety vd., 2016; Koç, 2013). Araştırma kapsamında geliştirilen ölçeğe ilişkin alt boyutlar ve ilgili alt boyutların açıklamalarına aşağıda yer verilmiştir.

Bireysel Olumsuz Tutum: Deprem yaşadığı dönemde süzgeçten geçirilmeden bilgilerin medya aracılığıyla bireyin psikolojisini olumsuz yönde etkileyecek şekilde verilmesi, bu durumdan dolayı da bireyde psikolojik çöküntü yaşanması gibi ifadelerin yer aldığı boyut "bireysel olumsuz tutum olarak" isimlendirilmiştir. Boyut 10 ifadeden oluşmaktadır.

Medyanın Kötüye Kullanımı: Deprem felaketi sonrası infodemiye yer açacak bilgilerin medya aracılığıyla halka sunulması, bu durumun korkuyu ve anksiyeteyi arttıracak şekilde ifadelerin ele alındığı boyuta "medyanın kötüye kullanılması" ismi verilmiştir. İlgili boyut 8 ifadeden oluşmaktadır.

3.3. Veri Toplama Yöntemi ve Ölçeğin Oluşturulması

Araştırma kapsamında katılımcılardan hem çevrimiçi hem de yüz yüze yöntemle kolayda örneklem kullanılarak veriler toplanmıştır. Çalışma kapsamında alana kazandırılmak istenen ölçekte Bloom Taksonomisindeki bilişsel süreçlerin bilgi basamağı dikkate alınmıştır. Ölçek geliştirme çalışmalarında ilk aşama, geliştirilmek istenen ölçekteki ölçülmesi amaçlanan kuramsal yapının ve ölçeğin uygulanacağı hedef kitlenen belirlenmesidir (De Vellis,2014). Bu durumdan hareketle, çalışmada ilk olarak deprem döneminde medyanın bireylerdeki psikolojik etkisinin olumsuz yönde etkilediği yönünde alanyazında yer alan çalışmalar (Karahisar, 2016; Uchida vd., 2015; Koç, 2013; Gribble, 2013; Asgary ve Ayvaziankari, 2013) ele alınmıştır. İlk aşamanın ardından araştırmacılar tarafından taslak ölçek ifadelerinin oluşturulması aşamasına geçilmiştir. Bu bağlamda yapılan alanyazın taraması sonucunda geliştirilmek istenen ölçek ile ilgili 32 (otuz iki) maddelik soru havuzu meydana getirilmiştir. Soru havuzu oluşturulduktan sonra, konuyla ilgili teorik altyapısı bulunan 10 (6'sı işletme fakültesinde akademik personel, 2' si eğitim fakültesinde akademik personel, 2'si de işletme fakültesinde akademik personel) uzmanın görüşüne başvurulmuştur. Bu aşamanın ardından pilot çalışma aşamasına geçilmiştir. Ölçek maddelerinin kontrolü, imla hataları, yanlış anlaşılma durumlarının belirlenip, gerekli düzeltmelerin yapılması için 20 kişi ile pilot çalışma gerçekleştirilmiştir. Ele alınan bu aşamalardan sonra oluşturulan 32 maddelik soru havuzundaki soru sayısı 28'e düşmüştür. Soru havuzunda kalan 28 sorunun kapsam geçerliliği ise %84 olarak tespit edilmiştir. Test-yeniden test güvenilirliğinin belirlenmesi için taslaktaki sorular 27 kişiye 3 haftalık zaman aralığıyla iki defa uygulanmıştır. Bu uygulama sonucunda birinci ve ikinci uygulama arasındaki Pearson korelasyon katsayısı 0,84 (%84) olarak hesap edilmiştir. Bu da iki uygulama arasında çok kuvvetli bir pozitif korelasyonun bulunduğunu göstermektedir. Tüm aşamaların ardından ölçek ifadeleri 437 kişilik hedef kitleye uygulanmıştır.

Ölçeğin tamamı ve alt faktörlerine ilişkin güvenilirlik katsayıları (Cronbach Alpha değeri) Tablo 1'deki gibidir.

Tablo 1. Ölçek Güvenilirlik Katsayıları

Faktör	İfade Sayısı	Güvenilirlik Katsayıları
Ölçeğin Tamamı	18	0,867
Bireysel Olumsuz Tutum Faktörü	10	0,904
Medyanın Kötüye Kullanımı Faktörü	8	0,845

Tablo 1 incelendiğinde değerlerin tamamının (ölçeğin tamamı, bireysel olumsuz tutum, medyanın kötüye kullanımı faktörleri) için değerlerin $0,80 \leq \alpha < 1,00$ arasında olduğu görülmektedir. Bu da , ölçek ve alt boyutlarının tamamının yüksek derecede güvenilir sonuçlar aldığını göstermektedir.

3.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Her araştırmada sınırlılık olduğu gibi bu araştırmada da sınırlılık bulunmaktadır. Bu araştırma kapsamında 6 Şubat 2023 tarihinde Türkiye'nin Kahramanmaraş ilinin Pazarcık ve Elbistan ilçeleri merkez üstü olan 7.8 ve 7.1 'lik depremlerden dolayı etkilenen 18 yaş üstü bireyler ele alınmıştır. 18 yaş altında olup depremden dolayı etkilenen bireylerin çalışma dışında tutulması araştırmanın sınırlılığını oluşturmaktadır.

4. BULGULAR

4.1. Açıklayıcı Faktör Analizine (AFA) İlişkin Bulgular

Araştırmacılar tarafından oluşturulan soru havuzuna soru havuzundaki ifadelerin faktör yüklerinin belirlenmesi için IBM SPSS paket programı kullanılarak faktör analizi uygulanmıştır. Yapılan analiz sonucunda ya herhangi bir faktör altında toplanmayan ya da binişik olarak birden fazla faktör altında toplanan ifadeler (İ10, İ11, İ13, İ15, İ16, İ19, İ20, İ21, İ27 ve İ28) kapsam dışında tutulmuştur. Diğer kalan ifadeler ile ilgili elde edilen bulgular Tablo 2'deki gibidir.

Tablo 2. Çalışmanın AFA Sonuçları

Faktör	İfadeler	Faktör Yükleri	Açıklanan Varyans (%)
Bireysel Olumsuz Tutum	İ2: Depremden sonra günlük işlerimi yapamaz hale geldim	,805	30,030
	İ3: Depremden sonra uyku düzenim bozuldu	,803	
	İ6: Depremden sonra odaklanma sorunu yaşıyorum	,798	
	İ4: Depremden sonra sık sık kâbus görmeye başladım	,793	
	İ7: Deprem sonrası kaygı düzeyim arttı	,782	
	İ8: Psikolojik destek almayı düşünüyorum	,741	
	İ1: Son yaşanan depremden sonra psikolojimin bozulduğunu düşünüyorum	,738	
	İ5: Depremden sonra sosyal ilişkilerim azaldı	,702	
	İ9: Sık sık evde avizeleri kontrol ediyorum	,655	
	İ18: Deprem ile ilgili haberleri izledikçe kendimi kötü hissediyorum	,429	
Medyanın Kötüye Kullanımı	İ23: Medya aracılığıyla üretilen sahte bilgiler yüzünden deprem kriz yönetiminde aksaklıklar meydana gelmektedir	,778	22,462
	İ22: Deprem zamanında medya aracılığıyla bilgi kirliliğinin arttığını düşünüyorum	,774	
	İ25: Deprem konusunda medya aracılığıyla yanlış üretilen bilgi bireylerin damgalanmasına sebep olur	,762	
	İ24: Medyada üretilen yanlış bilgiler yüzünden depremde daha çok insan hayatını kaybetmişti	,732	
	İ14: Medya tarafından deprem konusunda yanlış üretilen bilgi insanlarda negatif anlamda davranış değişikliğine sebebiyet verir	,712	
	İ26: Deprem konusunda uzmanlığı olmayan kişilerin bilgilerinin medya aracılığıyla aktarılması deprem sürecini zorlaştırmaktadır	,674	
	İ12: Medya aracılığıyla insanlara deprem korkusu aşılanmaktadır	,550	
	İ17: Deprem ile ilgili haberler yapılırken medyada etik kaygı görünmemektedir	,524	

Faktör	İfadeler	Faktör Yükleri	Açıklanan Varyans (%)
Değerlendirme Kriterleri	Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy: 0,898 Approx. Chi-Square: 2498,243 Barlett's Test of Sphericity: 0,000 Extraction Method: Principal Components Rotation Method: Varimax Açıklanan Varyans Toplamı: %52,493		

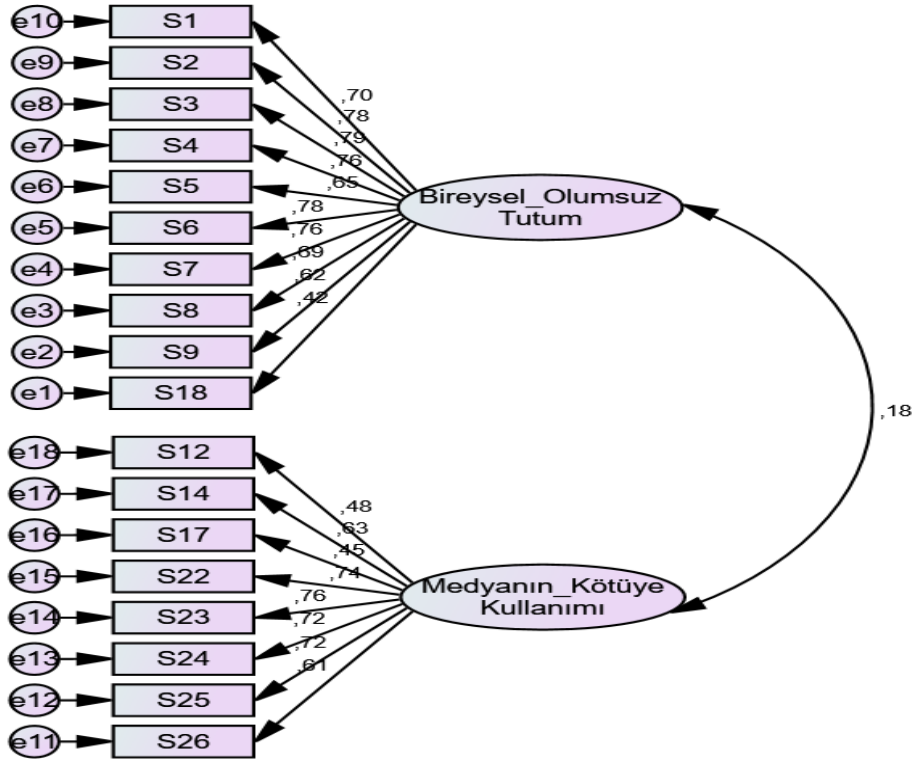
Tablo 2 incelendiğinde KMO değerinin 0,898 olarak hesaplandığı görülmektedir. Hesaplanan bu değer $0,80 \leq \alpha < 1,00$ aralığında bir değere sahip olduğundan dolayı sonuç mükemmel olarak yorumlanmaktadır. Örneklem büyüklüğünün faktör analizi için yeterli olduğu bu değer büyük hesaplanmasıyla ilişkilidir. KMO değerinin yüksek değer almasının yanı sıra yapılan Barlett testinin sonucu $p < 0,05$ 'tir. Bu da sonucun anlamlı olduğunu göstermektedir. Elde edilen her iki bulgudan hareketle verilerin örneklem açısından yeterli olduğu ve faktör analizi için uygun olduğu sonucuna varılmıştır. AFA kapsamına hesaplanan faktör yük değerinin en az 0,400 olması gerekmektedir (Karagöz, 2021). Yapılan analiz sonucunda en küçük faktör yük değerinin (İ18) 0,429 olarak bulunduğu görülmektedir. Toplam varyansın %52,493'ü bu araştırma kapsamına ele alınan ölçek ile açıklanmaktadır.

Worthington ve Whittaker (2006) aynı örneklem üzerinde AFA ve DFA yapıldığında verinin yapısının deneysel olarak ortaya konacağını ileri sürmüşlerdir. Bu ölçütten hareketle aynı örnekleme hem AFA hem de DFA yapılmıştır.

4.2. Doğrulayıcı Faktör Analizine (DFA) İlişkin Bulgular

Verilerin varsayılan modele uyum derecesinin tespit edilmesi için doğrulayıcı faktör analizi (DFA) IBM AMOS paket programı yardımıyla belirlenmiştir. İlgili bulguları gösteren Şekil 1 aşağıdadır.

Şekil 1. Araştırmanın Ölçüm Modeli ve Uyum İyiliği Sonuçları

Tablo 3. Araştırmanın Model Uyumu Sonuçları

Uyum İndeksleri*	Kabul Edilebilir Uyum İndeksleri	Hesaplanan Uyum İndeksleri
CMIN/df (χ^2/sd)	<5	2,513
IFI	>0.90	0,916
CFI	>0.90	0,904
GFI	>0.90	0,85
TLI	>0.90	0,917
RMSEA	<0.08	0,070
SRMR	<0.08	0,0639
RMR	<0.08	0,073

*: (Munro, 2005; Hooper vd.,2008; Schumacker ve Lomax,2010)

Tablo 3 incelendiğinde verilerin uyum değerlerinin iyi uyum sağlamaktadır. Bu da modelin yapı geçerliliğinin bulunduğunu göstermektedir. Tablo 4’te İyileştirilmiş ölçüm modeline ilişki DFA sonuçları yer almaktadır.

Tablo 4. İyileştirilmiş Ölçüm Modeline İlişkin DFA Sonuçları

Faktörler	İfade	Standartlaştırılmış Değer	Tahmin	Standart Değer	T değeri	P	AVE	CR
Bireysel Olumsuz Turum	İ2: Depremden sonra günlük işlerimi yapamaz hale geldim	,781	2,395	,332	7,205	***	,50	,89
	İ3: Depremden sonra uyku düzenim bozuldu	,791	2,541	,351	7,233	***		
	İ6: Depremden sonra odaklanma sorunu yaşıyorum	,776	2,616	,364	7,192	***		
	İ4: Depremden sonra sık sık kâbus görmeye başladım	,760	2,530	,354	7,146	***		
	İ7: Deprem sonrası kaygı düzeyim arttı	,758	2,305	,323	7,140	***		
	İ8: Psikolojik destek almayı düşünüyorum	,689	2,110	,305	6,915	***		
	İ1: Son yaşanan depremden sonra psikolojimin bozulduğunu düşünüyorum	,701	1,971	,283	6,957	***		
	İ5: Depremden sonra sosyal ilişkilerim azaldı	,655	1,984	,292	6,786	***		
	İ9: Sık sık evde avizeleri kontrol ediyorum	,623	2,275	,342	6,655	***		
	İ18: Deprem ile ilgili haberleri izledikçe kendimi kötü hissediyorum	,417	1,000					
Medyanın Kötüye Kullanımı	İ23: Medya aracılığıyla üretilen sahte bilgiler yüzünden deprem kriz yönetiminde aksaklıklar meydana gelmektedir	,763	1,673	,162	10,342	***	,42	,83
	İ22: Deprem zamanında medya aracılığıyla bilgi kirliliğinin arttığını düşünüyorum	,736	1,449	,143	10,097	***		
	İ25: Deprem konusunda medya aracılığıyla yanlış üretilen bireylerin damgalanmasına sebep olur	,724	1,382	,138	9,981	***		
	İ24: Medyada üretilen yanlış bilgiler yüzünden depremde daha çok insan hayatını kaybetmişti	,720	1,602	,161	9,937	***		

Faktörler	İfade	Standartlaştırılmış Değer	Tahmin	Standart Değer	T değeri	P	AVE	CR
İ14:	Medya tarafından deprem konusunda yanlış üretilen bilgi insanlarda negatif anlamda davranış değişikliğine sebebiyet verir	,625	1,154	,129	8,965	***		
İ26:	Deprem konusunda uzmanlığı olmayan kişilerin bilgilerinin medya aracılığıyla aktarılması deprem sürecini zorlaştırmaktadır	,613	1,000					
İ12:	Medya aracılığıyla insanlara deprem korkusu aşılanmaktadır	,475	,968	,135	7,172	***		
İ17:	Deprem ile ilgili haberler yapılırken medyada etik kaygı görünmemektedir	,445	,855	,126	6,782	***		

Tablo 4'te hesaplanan ve her bir ikili değişken için ayrı ayrı belirlenen p değerlerinin 0,001'den küçük olduğu bulgulanmıştır. Bu da maddelerin faktörlere doğru yüklendiğini göstermektedir. Ayrıca standardize edilmiş regresyon katsayılarının 0,417 ve daha büyük bir değer aldığı görülmektedir. Bu da, gizli değişkenleri tahmin etme gücünün yüksek olduğunun göstergesidir.

CR değerinin 0,60'tan büyük olduğu durumlarda AVE değeri 0,50 'nin altında olabilmektedir (Fornell ve Larcker, 1981). Tablo 4'te hesaplanan AVE değerleri 0,42 ve daha büyük, CR değerleri de 0,83 ve daha büyük olduğundan dolaylı model uyum geçerliliği sağlanmıştır.

5. TARTIŞMA VE SONUÇ

Deprem, aktif fay hattı üzerinde bulunan ülkeler için kaçınılmaz bir gerçektir. Türkiye, aktif deprem fayı üzerinde yer alan bir konumunda olduğu için bu gerçekle yaşamak durumundadır. Depremlerde insanlar hayatını kaybetmekte, binalar yıkılmakta böylece maddi hasarlar meydana gelmektedir. Ancak depremin etkisi sadece maddi durumla ilgili değildir. Yakınları kaybeden, yaşamı devam etse de bir uzvunu deprem sebebiyle yitiren pek çok insanda deprem kaynaklı psikolojik sorunlar da ortaya çıkmaktadır. Bunun da beklenen bir durum olduğunu söylemek mümkündür. Medya aracılığıyla insanlara bilgiler verilmekte, insanların bilinçlenmeleri sağlanmaktadır. Medya iletişimi sağlamakta başrol oynayan faktörlerden birisidir. Medyanın her alanda etkisi olduğu gibi deprem yaşandığı dönemde de etkisinin bulunduğu söylenebilmektedir. Medyanın doğal afetler içerisinde sayılan deprem yaşandığı dönemde halkı bilinçlendirmek, koordinasyona katkıda bulunmak gibi olumlu yönlerinin alanyazına yansması olduğu gibi (Ghassabi ve Zare-Farashbandi ,2015; Puente vd., 2019; Xu vd., 2020; Mavi, 2020) bireylerin psikolojisinde ciddi yaralanmalara sebebiyet açtığı, halkta bir korkunun oluşmasına sebebiyet vermesinden kaynaklı (Tekeli-Yeşil vd.,2019; Ranjit vd., 2020; Matsumura vd., 2016) olumsuz yönlerin de olduğunu söylemek mümkündür. Medya özelinde bilhassa son dönemlerde kullanımı artış gösteren sosyal medyanın da etkisi bulunmaktadır. Bu etki iyi yönde kullanıldığında olumlu, kötü bir şekilde ele alındığında ise bireylerin psikolojisi üzerinde olumsuz etki yapabilmekte olup, bu durumun alanyazına (Alexander, 2014; Amiresmaili vd., 2021; Puente vd., 2019; Ogie vd., 2022) katkısı da bulunmaktadır. Bu çalışmalarda her ne kadar bireyin psikolojik olarak medya tarafından ortaya konulan yayınlar üzerinde psikolojik olarak kötü etkilendiği alanyazına kazandırılmış olsa da ulaşılan çalışmalardan hiçbirinin doğrudan psikometrik bir ölçüme dayanmadığı görülmüştür. Bu çalışmanın da ortaya çıkma nedeni ve özgün yanı da bu noktada ortaya çıkmaktadır.

Bu çalışmada, deprem döneminde medyada yer alan haberlerin bireylerin psikolojisindeki olumsuz durumu etkilemedeki rolünün ölçek geliştirme yoluyla belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda 437 kişilik bir örneklem grubuna ulaşılmıştır. Katılımcılara uygulanan ölçek 5'li likert şeklindedir. Ölçeğin geçerlilik ve güvenilirlik hesaplamaları için açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi uygulanmıştır.

KMO değerinin 0,80'den büyük olması örneklem büyüklüğünün çok iyi olduğunu göstermektedir. Bu çalışma kapsamında ise yapılan analiz sonucunda KMO değeri 0,898 olarak tespit edilmiştir. Bu durum ölçeği geliştirmek için ulaşılan kişi sayısının yeterli olduğunun göstergesidir. Barlett testi sonucunda da çıkan sonucun anlamlı olduğu görülmüştür. Anlamlı çıkan sonuçların sonrasında önce açıklayıcı faktör analizi yapılmış, daha sonrasında ise geliştirilen ölçeğe dair yapının belirlenmesi için doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır.

Geliştirilen bu ölçeğin (EK1 de ölçek yer almaktadır) başka araştırmacılar tarafından ilişkili başka değişkenler kullanılarak alanyazına katkıda bulunacak yeni çalışmaların bu yönde oluşturulacak farkındalığa katkıda bulunacağı düşünülmektedir. Halkta medya kullanım bilincinin oluşması, infodemiye neden olacak şekilde bilginin süzgeçten geçirilmeden kabul edilmesinin önüne geçilmesi, toplumda psikolojik travmaya neden olacak şekilde medya aracılığıyla haber yapılmasının önüne geçilmesi ve bu konuda yasal mevzuatın iyileştirici yönde geliştirilmesi önerilmektedir.

YAZARLARIN BEYANI

Katkı Oranı Beyanı: Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Çatışma Beyanı: Çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması söz konusu değildir.

KAYNAKÇA

- Alexander, D. E. (2014). Social media in disaster risk reduction and crisis management. *Science and Engineering Ethics*, 20, 717-733. <https://doi.org/10.1007/s11948-013-9502-z>
- Amiresmaili, M., Zolala, F., Nekoei-Moghadam, M., Salavatian, S., Chashmyazdan, M., Soltani, A. ve Savabi, J. (2021). Role of social media in earthquake: A systematic review. *Iran. Red. Crescent Med. J*, 23(5), 1-9. <https://doi.org/10.32592/ircmj.2021.23.5.447>
- Asgary, A. ve Ayvaziankari, D. (2013, May). Media coverage of post-disaster recovery and reconstruction: The case of the 2012 East Azerbaijan earthquake. *6th International i-Rec Conference on Sustainable Post-Disaster Reconstruction: From Recovery to Risk Reduction* (s. 26-30), Ascona, Switzerland.
- Bryman, A. ve Cramer, D. (2001). *Quantitative data analysis with SPSS release 10 for Windows*. Routledge.
- Çelik, H. C. (2023). Afet dönemlerinde toplumsal dayanışmanın bir aracı: Teleton yayıncılığı. *TRT Akademi*, 8(18), 630-651. <https://doi.org/10.37679/trta.1274578>
- De Vellis, R. F. (2014). Ölçek geliştirme: kuram ve uygulamalar (Çev. Ed. T. Totan), Nobel Yayıncılık.
- Demirel, S. D. ve Durgeç, P. (2022) Dijital medyada deprem haberlerini infografikler üzerinden okumak: Anadolu Ajansı ve TRT Haber örneği. *Journal of Communication, Sociology and History Studies*, 2(2), 27-44. <https://doi.org/10.53723/cosohis.23>
- Fornell, C. ve Larcker, D. F. (1981). Structural equation models with unobservable variables and measurement error: Algebra and statistics. *Journal of Marketing Research*, 18, 382-388
- Genç, F. N. (2008). Kriz iletişimi: Marmara depremi örneği. *Selçuk İletişim*, 5(3), 161-175.
- Ghassabi, F. ve Zare-Farashbandi, F. (2015). The role of media in crisis management: A case study of Azarbayejan earthquake. *International Journal of Health System and Disaster Management*, 3(2), 95-102. <https://doi.org/10.4103/2347-9019.151323>
- Gribble, K. D. (2013). Media messages and the needs of infants and young children after Cyclone Nargis and the WenChuan Earthquake. *Disasters*, 37(1), 80-100. <https://doi.org/10.1111/j.1467-7717.2012.01289.x>
- Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J. ve Anderson, R. E. (2014). *Multivariate data analysis: Pearson new international edition*. Pearson Education Limited.
- Hooper, D., Coughlan, J. ve Mullen, M. R. (2008). Structural equation modelling: Guidelines for determining model fit. *Electronic Journal of Business Research Methods*, 6(1), 53-60.

- Karagöz, Y. (2021). *SPSS-AMOS-META uygulamalı istatistiksel analizler*. Nobel Yayıncılık.
- Karahisar, T. (2016). Olası bir depremde koordinasyonun sağlanması ve sosyal medyanın rolü. *Beykoz Akademi Dergisi*, 4(2), 43-64. <https://doi.org/10.14514/BYK.m.21478082.2016.4/2.43-64>
- Koç, H. (2013). Türk basınının doğal afetlere ilişkin bakış açısını belirlemeye yönelik bir inceleme. *Journal of World of Turks/Zeitschrift für die Welt der Türken*, 5(2), 121-138.
- Kütükoğlu, E. (2021). Afet gazeteciliğine gündem belirme kuramı ve İzmir Depremi haberlerinden bakış. *Uluslararası Medya ve İletişim Araştırmaları Hakemli Dergisi*, 4(2), 211-233. <https://doi.org/10.33464/mediaj.994871>
- Kwanda, F. A. ve Lin, T. T. (2020). Fake news practices in Indonesian newsrooms during and after the Palu earthquake: A hierarchy-of-influences approach. *Information, Communication & Society*, 23(6), 849-866. <https://doi.org/10.1080/1369118X.2020.1759669>
- MacCallum, R. C., Widaman, K. F., Preacher, K. J. ve Hong, S. (2001). Sample size in factor analysis: The role of model error. *Multivariate Behavioral Research*, 36(4), 611-637. https://doi.org/10.1207/S15327906MBR3604_06
- Matsumura, N., Miura, A., Komori, M. ve Hiraishi, K. (2016). Media mediate sentiments: Exploratory analysis of tweets posted before, during, and after the Great East Japan Earthquake. *International Journal of Knowledge Society Research (IJKSR)*, 7(2), 57-71. <https://doi.org/10.4018/IJKSR.2016040104>
- Mavi, E. E. (2020). Afet kriz yönetiminde medya: 30 Ekim 2020 İzmir Depremi. *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi*, 10(2), 31-53.
- Munro, B. H. (2005). *Statistical methods for health care research (Vol. 1)*. Lippincott Williams & Wilkins.
- Nunnally, J. C. (1978). *Psychometric theory*. McGraw Hill.
- Ogie, R. I., James, S., Moore, A., Dilworth, T., Amirghasemi, M. ve Whittaker, J. (2022). Social media use in disaster recovery: A systematic literature review. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 70, 102783, 1-18. <https://doi.org/10.1016/j.ijdr.2022.102783>
- Oran, F. Ç. ve Balkan Akan, B. (2021). Pandemi döneminde afet yönetimi açısından risk iletişimine ilişkin bir değerlendirme: Sosyal medya paylaşımları içerik analizi. *Selçuk İletişim*, 14(3), 1371-1397. <https://doi.org/10.18094/JOSC.882578>
- Puente, S., Marín, H., Álvarez, P. P., Flores, P. M. ve Grassau, D. (2019). Mental health and media links based on five essential elements to promote psychosocial support for victims: The case of the earthquake in Chile in 2010. *Disasters*, 43(3), 555-574. <https://doi.org/10.1111/disa.12377>
- Ranjit, Y. S., Lachlan, K. A., Basaran, A. M. B., Snyder, L. B. ve Houston, J. B. (2020). Needing to know about the crisis back home: Disaster information seeking and disaster media effects following the 2015 Nepal earthquake among Nepalis living outside of Nepal. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 50, 101725, 1-7. <https://doi.org/10.1016/j.ijdr.2020.101725>
- Schumacher, R. E., & Lomax, R. G. (2010). *A beginners guide to structural equation modeling: SEM*. Lawrence Erlbaum Associates.
- Simon, A. F. (1997). Television news and international earthquake relief. *Journal of Communication*, 47(3), 82-93. <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.1997.tb02718.x>

- Soydan, E. ve Alpaslan, N. (2014). Medyanın Doğal Afetlerdeki İşlevi. *İstanbul Journal of Social Sciences*, 7, 53-64.
- Tekeli-Yeşil, S., Kaya, M. ve Tanner, M. (2019). The role of the print media in earthquake risk communication: Information available between 1996 and 2014 in Turkish newspapers. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 33, 284-289. <https://doi.org/10.1016/j.ijdr.2018.10.014>
- Uchida, Y., Kanagawa, C., Takenishi, A., Harada, A., Okawa, K. ve Yabuno, H. (2015). How did the media report on the Great East Japan Earthquake? Objectivity and emotionality seeking in Japanese media coverage. *PloS one*, 10(5), e0125966. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0125966>
- Upriyati, S., Baral, S., Regmi, K. ve Lamichanne, B. (2016). Media monitoring of Nepal Earthquake: Lessons learnt and way forward. *Conference Proceedings: Asian Media Congress of Media and Communication (ACMC)*.
- Usta, E. ve Yükseler, M. (2021). Afetlerde sosyal medya kullanımı ve etik ikilemler: İzmir Seferihisar depremi örneği. *Afet ve Risk Dergisi*, 4(2), 249-269. <https://doi.org/10.35341/afet.981246>
- Worthington, R. L. ve Whittaker, T. A. (2006). Scale development research: A content analysis and recommendations for best practices. *The Counseling Psychologist*, 34(6), 806-838. <https://doi.org/10.1177/0011000006288127>
- Xu, D., Zhuang, L., Deng, X., Qing, C., & Yong, Z. (2020). Media exposure, disaster experience, and risk perception of rural households in earthquake-stricken areas: evidence from rural China. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(9), 3246. <https://doi.org/10.3390/ijerph17093246>
- Yıldız, F. ve Dursun, O. (2021). Milli bir felaket ve basında yaraları sarma çabası gazetelerde 1939 Erzincan Depremi ve ulusal dayanışmanın inşası. *Journal of Communication Theory & Research/İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, (54), 49-76. <https://doi.org/10.47998/ikad.875256>
- Yücel, G. ve Gürbüz, D. (2018). Understanding disaster news in media through 2017 Çanakkale-Ayvacık Earthquake. *Disaster Science and Engineering*, 4(2), 80-89.
- Zaheer, L. (2016). Media coverage of natural disasters in Pakistan: The case of Earthquake (2005), Flood (2010) and Famine (2014). *Journal of the Research Society of Pakistan*, 53(1), 75-94.

Ek 1. Ölçek Formu

Aşağıda yer alan ölçek 5'li likert (1: Kesinlikle Katılmıyorum,2: Katılmıyorum, 3: Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum, 4: Katılıyorum, 5: Kesinlikle Katılıyorum) şeklindedir. 2 alt boyut bulunmaktadır. Toplamda geliştirilen ölçek 18 ifadeden oluşmaktadır.

- 1- 1-10 nolu ifadeler bireysel olumsuz tutum alt faktörünü,
- 2- 11-18 nolu ifadeler medyanın kötüye kullanımı alt faktörünü ifade etmektedir.

Çalışmadaki No	No	İfade	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
2	1	Depremden sonra günlük işlerimi yapamaz hale geldim					
3	2	Depremden sonra uyku düzenim bozuldu					
6	3	Depremden sonra odaklanma sorunu yaşıyorum					
4	4	Depremden sonra sık sık kâbus görmeye başladım					
7	5	Deprem sonrası kaygı düzeyim arttı					
8	6	Psikolojik destek almayı düşünüyorum					
1	7	Son yaşanan depremden sonra psikolojimin bozulduğunu düşünüyorum					
5	8	Depremden sonra sosyal ilişkilerim azaldı					
9	9	Sık sık evde avizeleri kontrol ediyorum					
18	10	Deprem ile ilgili haberleri izledikçe kendimi kötü hissediyorum					
23	11	Medya aracılığıyla üretilen sahte bilgiler yüzünden deprem kriz yönetiminde aksaklıklar meydana gelmektedir					
22	12	Deprem zamanında medya aracılığıyla bilgi kirliliğinin arttığını düşünüyorum					
25	13	Deprem konusunda medya aracılığıyla yanlış üretilen bilgi bireylerin damgalanmasına sebep olur					
24	14	Medyada üretilen yanlış bilgiler yüzünden depremde daha çok insan hayatını kaybetmişti					
14	15	Medya tarafından deprem konusunda yanlış üretilen bilgi insanlarda negatif anlamda davranış değişikliğine sebebiyet verir					
26	16	Deprem konusunda uzmanlığı olmayan kişilerin bilgilerinin medya aracılığıyla aktarılması deprem sürecini zorlaştırmaktadır					
12	17	Medya aracılığıyla insanlara deprem korkusu aşılansmaktadır					
17	18	Deprem ile ilgili haberler yapılırken medyada etik kaygı görünmemektedir					